ԵՐԱՊԱԼ

Լրագիր Տաքսիարխան

Թիւ 50 — *13 (1) Դեկտեմբերի* — *1856*

ԾՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԱՒՍՏՐԻԱ· Կայսեր ցրած ընտրանքները։ Իր այցելութիւնները եւ Բոլոր հրամանը։ Քանի մը Գրագիրի պաշտօնեաներ արտաքսած։ Ֆրանսական նաւերու մասնակցութիւնը։ Ռուսական նաւերու ճամբորդութիւնը։

ԳԵՐՄԱՆԻԱ· Փոխարքայութիւնն նորին թագաւորէն տրուելու է։ Բանտերի լրութիւն։ Շնորհագրի մէջ գտնուող Ռուս պաշտօնեայ կալաց հանդէպ։

ՌՈՒՍԻԱ· Պորտիոյ դեմ ըլլալու պրպտումները։

ԻՏԱԼԻԱ· Թագաւորին դեմ ապստամբութեան փորձ մը։ Սիցիլիայի մէջ ժողովուրդի ապստամբութիւնը։

ԹՈՒՐՔԻՍՏԱՆ· Երիտասարդ բանակին լուծուիլը։ Նոր ընտրութիւններ։ Ռուսերէնով տարբերութիւնը։

ՊԵՐՍԻԱՍՏԱՆ· Հնդամեն լրտեսը։

ՀԱՆԳԻՍՏԱՆ· Նրիսարարի մը, եւ կայսեր մէկ որդի դէն մահը։

ՈՒՍՍԷՔՍԵԱՆՔԻ· ԲԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆ· Պորտիոյին լեռներն ակրան, Հանգամանագրեր։ Միութեան ու բաժանման եւ Եպիսկոպոսի լիազօրագրի գանձական ուսումնասիրութիւն մը։

ՆԵՐՔԻՆԵԱՆՈՒԹԻՒՆ ԱԼ։

ՓԻՔՍՈՒԼԱՆԻ ՀԱՎԱՏԻՍ։

ԼԻՒՍԻ· Ֆիլոմորդի փեսայով գարդարուած ագռաւը։

ԱՒՍՏՐԻԱ

ՎԻԵՆՆԱ, 13 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ։

Մեծագոյն կայսրն իր գահակալութեան առթիւ արձակեցին օրը (Դեկտեմբերի 2) նշանաւոր գործքով մը. Լոմբարդիա եւ Վենետիկ գաւառներուն բնակչաց մեծ ուրախութեան պատճառ եղաւ։ Նոյն օրն ինքնակալն Իտալական գաւառներուն վերին հրամանատար Բատեցքի ապարանքին իր ձեռքովը գրուած խրախճանքին ընդունելութիւնը հրամանագիր խրկեց։ Ասոնց առաջինը հետեւեալն է։

Միրելի սպարապետ Ռատեցքի կոմս։ Որովհետեւ որ իմ Լոմբարդիոյ-Վենետիկեան թագաւորութեանս քաղաքական փոխարարութիւններուն կատարածը 1853ին փետրուարի 13ին տրուած գրաւման (տերութեան առնելու) վճիռը բոլորովին վերցուի։ Ուստի անմիջապէս հարկաւոր եղած կարգադրութիւններն ընէք, որպէս զի դեռ գրուած կարգադրութիւնները ան անձանց յանձնուին որոնք օրինաւոր կերպով կը ցուցընեն թէ կատարածոց տէրերուն գործակալներն են։ Նաեւ ձեզի իշխանութիւն կու տամ որ ասկէ հետո ալ Աւստրիական երկիրներուն գաւառաց հրամանն խնդրող փախստականաց խնդիրն որոշէք, եւ ամենոյն հրամանն տաք, եթէ երաշխաւորութիւն կու տան որ ասկէ հետո իրենց հաւատարիմ կը փարուին։

ՓՐԱՆԿԻՍԿՈՍ ՅՈՍԵՓ Ա։

Լրագրոյս հրամանագրին մէջ կը ծանուցանէ թէ 70 քաղաքական յանցաւորաց պատիժը բոլորովին շնորհած է. իսկ երրորդ հրամանագրով նոյն հրամանատարին կ'իմացընէ թէ Վենետիկի Ս. Մարկոս եկեղեցւոյն նորոգութեան համար տարեւէ տարի 20,000 ֆիորին որոշած է, որն որ նորոգութեան հարկաւոր եղած տարիներուն իբրեւ գրամագլուխ պիտի պահուի եւ նոյն եկեղեցւոյն աւելի եւս զարդարուելուն ու գեղեցկանալուն պիտի գործածուի։ Ան շնորհընելէն դատ ինքնակալը Պրեշիա գաւառին որն որ 1848ին եւ 1849ին շատ վնաս կրած եւ. քանի մը տարիէ վեր խաղալի հիւանդութեան պատճառաւ մեծ նեղութեան մէջ ընկած էր, տարու տուրքին մեծ մասը շնորհեց։ Մեծատաւ կայսեր աս գթութեան գործքերն աւստրիական իրաւացոց ազատաբար կարգի ուրախութիւն մը պատճառեցին, եւ Վենետիկի մէջ մնացեալներ աս լուրս համար մեծամեծ հանդէսներ կատարուեցան։

— Վենետիկէն կը գրեն թէ մեծատաւ կայսրն ամէն օր երբեմն առաւօտեան եւ երբեմն կայսրուհոյն հետ հասարակաց շէնքերուն եւ. գիւղերուն ու բարոյական պաշտօնարաններուն այցելութիւն կընէ եւ ամէն լուն անձամբ կը քննէ։ Ամոյս 4ին յանցաւորաց դատաստանարանն ալ գնաց, եւ դատաստաններն անձամբ քննեց, պատժաւորաց ուրանագրիներն աչքէ անցուց եւ յանցաւորի մը հարցափորձին անձամբ ներկայ գտնուեցաւ։ Վենետիկ պատժաւորաց լուսոր գնաց, եւ բանտարկելոց միսիթարական խօսքեր խօսեցաւ։

— Նոյն քաղքէն ամոյս 8ին կը ծանուցանեն թէ ինքնակալը նոյն օրը պատերազմական շրջեւաւով մը Բոլոր քաղքին եւ. անոր նաւահանգիստն այցելութեան դայեր է։

— Ինծաւան կայսրը Դարդիայոյ կայսեր սգնական գրգռապետ Կոյն կոմսին Ս. Լէոբոլտաց կարգին պատուանշանն, եւ քանի մ'ուրիշ գաղղիական պաշտօնատարաց Փրանկիսկոս Յոսեփի կարգին խաչը շնորհեց։

— Լատորիական Դանուբ գրամատարական նաւին ընելու երկայն ճամբորդութեան փոխանակ, նաւատաց վարժութիւնին դատ գրեանաւորաց ուսումնական դիտողութիւններ, եւ նաեւ. քանի մը քաղաքական քննութիւններ են։ Ռուսական դիտողութեանց համար փերոյ հնարեցաւ ազգիրքին խնդրելովը Վիեննայի դիտութեանց ճեմարանն երկու հոգի որոշեց. ասոնցմէ դատ պատկերահան մ'ալ նաւին հետ կ'ընկերանայ նշանաւոր տեղերը նկարելու համար։ Իսկ քաղաքական նկատմամբ ըլլալու քննութիւններն են մէջ մը Պալատպրի ան ծովեղերքին այցելութիւն ընել՝ զորն որ Հայտատ Էյի Փիսուրի թագաւորն Աւստրիայի պատգեւած էր. եւ երրորդ գիւղացի ծովածոցին արեւելեան հարաւային կողմն եղող Նիկոպոլի կղզիներն աչքէ անցընել, որոնց վրայ նոյնպէս Աւստրիա իրաւունք ունի։ Աւստրիա 1778ին փորձեց սա գեղեցիկ ու բարեբեր կղզիներուն մէջ՝ որոնք 50 քառակուսի մղոն տարածութիւն ունին, գաղթականութիւն մը տանիլ, բայց նոյն ժամանակուան դպրագաներն, կղզիներուն օդին փոփոխութիւնն եւ միանգամայն գաղթականութեան համար որոշուած կոմսին անպարմանութիւնն, սա փորձին յաջողելուն արգելք եղան։ Հիմա Նովոպա նաւն սա կրցաց առնուն երկայն տարին մեղմով աղէկ քննութիւն մը պիտի ընէ եւ. տեսնայ թէ արդեօք կարելի է հոն բնակութիւն հաստատուիլ, որովհետեւ աւստրիական կառավարութիւնը կը մտածէ զանոնք իբրեւ պատժաւորաց աքսորման տեղ գործածել։

ԳԱՂԳԻՍ

ԼՈՒՍԱՏ. ժամանակէ վեր մեծ ակրութիւնաց մէջ բռնակալութեան նեղի եղած փարիզի ժողովրդին նորէն բացուելն հիմա հաստատութեամբ ուրաշուեցաւ։ Աւստրիա եւ Անգլիա սրտով ասոր բացուելուն գլխաւոր դէմ դնողներն էին, գաղղիայի կառաւորութիւն տունելով՝ որ Պալկատի եւ. Օձի կղզի ոչ խնդիրն ա ժողովրդին մէջ նորէն քննութեան տակ պիտ'որ չեն գտնի, այլ իրենց ուղածին պէս Օսմանեանց պիտ'որ պարձուի, ժողովրդին բացուելուն իրենց հաւանութիւնը տուին։ Պոնապարտ լրագրին նոյնպէս ժողովրդին սա ամոյս մէջ պիտ'որ սկսի։

— Ալժիրիէն կը գրեն թէ նոյն քաղաքն այնչափ սասարական եկեր է որ ամէն պարապ բնակարանները ու պանդոկները բոլորովին լցուեր են։ Պատերս 60 անգղիական ընտանիք մէկտեղ հոն հասեր են ձմեռն անցընելու համար։ Ալժիրի բնակիչն հիմակուան նորատնոր ասոլորութիւնն (մեռան) է, գլխաւորապէս անոր համար որ փարիզի բմբիշները զանազան յաջող փորձերէն եւեւ իրենց հիւանդները նոյն քաղաքը կը խրկեն։ Պատերս Ալժիրի մոտ 60 տեղ զանազան տեսակ ջերմուկներ (հանքային ջուր) գտնուեցան, որոնք առողջութեան բաղնիքներու պիտ'որ գործածուին։

— Հիսպանիէն կը գրեն թէ նոյն նաւահանգիստը գտնուող Ռուսայ նաւատորմիղին պաշտօնակալները գաղղիացի պաշտօնակալաց իրենց առած կաբաւանդէսին դէմ հանդէս մը պիտ'որ սան։ Պր. Պերենս Ռուսաց ծովակալի սենեակն իր նաւուն մէջ Շերպուրի պաշտօնատարաց փոռուսոր կոչուելնք մ'ըրցաւ։

ԱՆԳԼԻԱ

Պոստոն 3 Նոյեմբերի։ Պարսից ծոցն երթալու նաւատորմիղն՝ որն որ ամոյս 10ին ճամբայ պիտ'որ ելլէ, Բրեւելեան Հնդկաստանի ընկերութեան նաւերէն 26 առապատի նաւ եւ 6 շրջնաւ ունի, որոնց հետ 7 առաջին կարգի պատերազմական շրջենաւ եւ 5 պզտիկ նաւեր կ'ընկերանան։ Նաւատորմիղին հրամանատարութիւնը Սիր Հէնրի Լիքէ 70 տարուան ծովապետին տրուեցաւ։ Արշաւանաց մասնակից եղող զորաց թիւը 6000 է, որոնց երրորդ մասը միայն եւրոպացի է, տասնեմ դատ 12,000 հոգի ալ բեռները կրելու համար կ'երթան։ Հերարդէն հոս հասած լուրն անատոյգ են։ Գանատահարին վրայէն եկած լուրերուն նայելով, բերդին բնակչաց եւ պարսիկ զորաց մէջ մեծ պատերազմ մ'ելեր է, որուն մէջ Պարսիկներն մեծ կորուստ եւեւ մեռնուեր են։

ԻՏԱԼԻԱ

Նեապոլիսէն ամոյս 8ին հետեւեալ սա լուրը կու տան։ Ամոյ մեծատաւ թագաւորին դէպ սպանուելուն փորձ մ'ելաւ, բայց բարեբախտա-

[illegible] Հրատարակիչ դինուորական պատարագ մը մատուցուեցաւ, որուն քաղաքին պահապան զօրքն եւ թագաւորը թագաւորական ընտանեաց հետ ներկայ գտնուեցան։ Պատարագը լինելանէն ետեւ զօրքը թագաւորին առջեւէն սկսաւ անցնիլ. նոյն ատենն օրորոցաց դնդին երրորդ վաշտէն զինուոր մ՚իր կարգէն դուրս ելաւ. եւ ձեռքի հրացանին առնելով (։-ԱԿ-) թագաւորին կուրծքը զարկաւ։ Բայց Լա Պուռ հարապարտը զինուորին կարգէն ելլելն եւ բրած շարժումը տեսնելով՝ անոր վրայ վազեց եւ բռնելով դեռեւին զարկաւ, որով անոր առած հարուածին զօրութիւնը կտրելով՝ թագաւորին վնաս մը չրրաւ, ոչ եւ ոչ անոր զգեստը դպաւեց։ Զարհուրածն անմիջապէս բռնուեցաւ։ Վէհապետն առանց պլպլելու իր տեղը հանգարտ կեցաւ մինչեւ որ բոլոր զօրքն անցան։ Ընկէ ետքը զարհուրածն անցած ծանր ձիասարելով քաղաքը մտաւ։ Աւստրիական դեսպան Պր. Մարդինի, որն որ իբրեւ զօրապետ Հունգարիոյ ներկայ էր, նոյն տեղը թագաւորին եւ թագուհոյն յանուն կայսերը նեղածին վրայ իր ցաւակցութիւնն եւ միանգամայն անոր շարունակութիւնը յայտնեց։

— Միխիլայի Զէֆարու քաղաքը ծագած պրպիկ ապստամբութիւնը՝ Թալերմոյէն եւ Նեապոլէն խրկուած զօրքը բոլորովին եռանձնց եւ անոր դրօշակներուն ձեռք ձգեց, որոնց մէջ նաեւ Պր. Պինդիմիլենկան ապստամբաց հրամանատարը. խռովարարաց շուտերը մատուռը անտառներուն մէջ դրուեցան եւ հետզհետէ կը բռնուին։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ

Աղեքսանդր կայսեր հրամանատը Ռուսաց եւ Լիւնդրոյ բանակը բոլորովին յաղթուեցաւ։ Պր. Լիւտերս առ բանակին հրամանատարն ապրիլ քանի մ՚ամիս յառաջ հիւանդացեալ պատճառաւ իր պաշտօնէն հրաժարած էր, եւ իրեն տեղը նոր հրամանատար մը էր տնուած։ Հիմայ նաեւ բանակին գնալն ալ դրուեցան եւ գուանտակի զորապետներն ուրիշ գնդերու վրայ դրուեցան։ Եռով Գուանտան իր խոցոտութիւնն միատեղ կը յայտնէ եւ միանգամայն կը ցուցնէ որ թիրը գնա անորոշ միացած խնդիրներուն բարեկամական կերպով լուծուելուն վստահութիւն ունի, եւ թէ ամենեւին յոժար չէ բլլալու. ժողովքին մէջ նոր դժուարութիւններ հանելու։

— Ինչպէս որ թագաւորութեան ժամանակ խոստացուած էր, նոյեմբերի 26ին գարշաւի մէջ ուսանելիքն ու լեհերէն լեզուաւ յայտապարութիւն մը հրատարակուեցաւ, որով 4 տարի զօրաժողովը չբլլալու. ընդհանրապէս նաեւ Լեհաստանի վրայ ալ կը տարածուի, եւ միանգամայն շատ աղուոր եւ փոխատակեալ հրաման կը տրուի իրենց երկիրը դառնալու։

— Պետերբուրգէն կը գրեն։ Վերակրթիչներ դիմը հոս այնչափ կը բարձրանայ որ շատերուն մեծ հոգի պատճառ կը լլայ։ Դիւաւորարար աբրութիւնն պաշտնատարները մեծ նեղութիւն կը կրեն, որովհետեւ ժողովրդեան միւս մասին մեծ ատելութիւն մը բացուած բլլալով՝ նոր վատակի միջոց մը գտած է իր ծանրը գոցելու։

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ

Լեռնոր յարդին առած ընթացքն նայելով, հեռագրն արդէն Պարսից զօրքն ատնուեր եւ Մահմմատ Լուսաբ արքայորդին ան գրան կատարեր անուանուեր է։ Քաղաքին վարչութեան մէջ ուղղմամիներին մէկ մասը կրակ տուեր եւ օդն ելեր է. միանգամայն կերտիրներնաց պակութիւնը ժողովրդեան մեծ նեղութիւն կը պատճառէ։ Սորագրոյն ընդը կ՚ըսեն թէ հերաց գեր. ինքած չէ, այլ ասոր հակառակ Պարսից զօրքը տեսնելով որ բաւական զօրութիւն չունին բերդին առնելու, պաշարումը վերցուցեր եւ Հիւսիսային կողմն կենդրոնացեր են, եւ դարձ նոր սպառմեան կը սպասեն։

ԺԵՆԱՍՏԱՆ

Ամերիկայէն հաւանական լուրեր հասան։ Օգաստոսի 17ին փերինկէն քիչ մը հեռու Լոս-Զինկ քաղաքը սաստիկ երկրաշարժ մը բոլորովին կործանեցաւ, որուն մէջ նաեւ ճենաց կայսեր մեկ որդին իր կնոջը հետ կորսնցուց։ Արդէն նոյն ամսոյն 14ին եւ 15ին քանի մը փոքր ցնցում զգացուած էր, բայց միւս մը չէր պատահած։ Նոյն օրը (Օգաստոսի 17ին) ժամը կէս-գիշերուն այնպիսի զօրութեամբ մը կրկնուեցաւ որ 12,000 բնակիչ ունեցող Լոս-Զինկ քաղաքն եւ 104ն աւելի գիւղեր աւերակ դարձուց։ Մինչեւ փ.Գ. դարուն մէջերը ճենաստանի մէջ երկրաշարժ չտանիր կը պատահէր, բայց անկէ վերի միայն երեք անգամ պատահեցաւ, ուրանցմէ մէկն (1796ին) ժամանակ Ղանքին քաղաքին կէսը կործանեցաւ։ Լոս-Զինկ քաղաքը ճենաց մեծերուն ամառուան գրօսարան տեղերէն մէկն է։ Հիմակուան կայսրն 1852ին քաղաքին մէջ գիւղի պալատ մը շինել տուած էր, որուն բոլոր պատերը մարմարէ եւ յախճապակէ էին, եւ ուրուն շինելուն համար ճենացիք իրենց արուեստներուն բոլոր ճարտարութիւնը թափած էին։ Արքայաշաւիղն ու պալատին ալ չխնայեց. իր աւերակներուն տակ նաեւ Պաք-Պոնկ իշխան ապրայորդին որն որ գաւառին մանտարինն է եւ իր պատուին ապստամբութիւնը նոյն տունն հոն կը գտնուէր, իր կիներովը կորսնցուց։ Ան իշխանն իր պատարագ կարգի գիտութիւնովը հանար կայսեր շատ սիրելի էր, եւ ան պատճառաւ 1854ին անկէ շնորհ ուսումնականներուն դրամ գրուած էր։ Ապրայորդւոյն պատիկ եղբայրն 1852ին արքի մը ժամանակ՝ յոյսով՝ մը Լարաւոր խածուելով մեռած էր։

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

ՔԱՆԱՊԷՔԱՆԵԱՆ

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԼԵԶՈՒԻՆ

ՄԵՏՅԱՆ ՀԱՅԿԱԶՈՒՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՈՒ ԹԱԺԱՆՄԱՆ

ԵՒ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՆ ԼԵԶՈՒԱՑ ԿԱՐԱՅ

ԶՆՆԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Զ. Հայ նշանաւոր բան է որ չորեքտասանդարդ դարէն ետքն Եւրոպայի լեզուներուն բոլոր հնամեայն ու կերմանական երկիրներու մէջ նոր կեանքի ու շարժում մը սատանը։ Ան բանիս ընթացքն ասանկ կրնանք նշանակել. մեկ ժողովրդեան կամ ցեղի մը յատուկ բարբառը քաղաքային կարգով կամ օրէնքով ուրիշներն զաւառաց երկրի կամ սահմանի մէջ իրեն աղդակից ու դրացի ըլլալ ժողովրդեան բարբառն իրեն պակասն առնելով հարստութիւն մը կը ստանար, որով բարբ՝ ըստ սկզբան միացեալ ազգին մէջ ան լեզուն գերազանութիւն ու տերութիւն կամ իշխողութիւն կ՚ունենար՝ առաւելապէս կրթեալ եւ ուսումնական անձանց գրուածքներուն ու խօսուածքին։ Ան կարգով ու ընթացքով մեկ քաղաքային կամ տերութեան կերպին ու մեկ ազգային լեզուին ըստ կարգի ու հանգամանի կազմուելէն իւրաքանչիւր ազգի մէջ մասնաւոր հասարակարգութիւն կամ միաբանութիւն մը ծագեցաւ, որուն Ազգայնութիւն կ՚ըսենք։ Ան ամէն լեզուներուն ու ընթացքով յարիւնուիլ կամ զատ զատ կարգաւորուելով յառաջ երթալը տեսնուեցաւ Սպանիոյի, Գաղղիայի, Ենդիայի, Ալբանիայի տերութիւններու եւ Կերմանիայի մէջ։ Բայց ամենէն աւելի Իտալիայի մէջ ազգային լեզուն գիտնական կարգով յարիւնուելուս ու մարբուելուս, ինչպէս յառաջ բանիր, տասնեւչորս Տանդէին ու իր բարեկամներուն ժողովքին ջանքովը։ Ան բանին մէջ Տանդէ մասնաւորապէս Տոսկանայի ժողովրդեան բերանն կը նայէր, ու իր ազգային լեզուին մաքրութիւնն հին ալ անկից առաւ ու բան ալեմ ոնիկա կարգաւորեց, մասն դի՝ ինչպէս ինքն իսկ կ՚ըսէ՝ տոսկանացի բարբառն Իտալիայի այլ եւ այլ բարբառներուն պէս ընտիր մասերէն կազմուած է։

Լատ՝ գիտէս եւ լեզուաց կամ բարբառներու նպաստութիւնը կամ յառաջադիմութիւնն Եւրոպայի այլ եւ այլ ազգաց մէջ ան ընթացքով սկսաւ, բայց անոնց բնդհանուր ծագումին ու պարզառանցն ալ ինչպէս հնգապարոյ ընթացքն մը հետեւեցաւ. մինչեւ գրեթէ ամենայորդ դարը։ Ուստի եւ ան գրուած սկիզբէն եկած եղաւ ապ-

[1] Ցարտեղս չկար որ Ցանդէին իտալական լեզուն մաքրելու եւ կարգաւորելու հանար՝ քաղաքն ուշադրութիւնը բոլոր պարագայ ու անպարագ սիրար բրլալ եւ ընդունելի դիտնի կամ յարգելութիւն պիտի գտնէր։ Իմ որ իր ոգին որուն, տեղի բանաստեղծական գործքն՝ որ Պարադիսոն, կամ Աստուածային Կոմեդիան (Divina Commedia) կ՚անուանին, Ղանդ լեզուով գրած շրլալու։ Բայց ան գրքին մէջ գիտութիւնը պիտի բարձր տարհնուին հետ միասնաբար՝ իտալական լեզուին յարգելութիւնը յաջանցաս։ Ան գրքին՝ կամ բանաստեղծական պատանդին յարիւնուածին մէջ, կ՚ըսէ Գ. Գիրապարդին. (Մէջբ էջ. Մարդին ՆԷ. Գէ. Գ. Գ. Բ. Համ. ԹՀ.) Պանդէ ասացին եւրոպ՝ որ Գանտարգանիկաս... անանկ լեզուաս մը խոսելու, որն որ մինչեւ ան աւուրն ծանուցուած չերր։ Իտալիայի նոր գրականութիւնն ու լեզուին ան պրդեան ասացը Ցանդէ դեռ անոր հորիզոնին վար ինկած չերր. (է 1321.) Նոր ասաց մը, Պետրարգա. (Դնն. 1304.) ան գեղեցիկ հորիզոնին վրայ սկսաւ երեւալ, ու դեռ տարիներ իր առջեւ շարունակ ասացուելու հանար՝ իրեն եկաւ Հասան երրորդ լուսաւոր Մարտ Ցուկն Բոկիաչիոյ (Դնն. 1313.) ու ան երեք լուսաւորներն իտալական մարբուելուն համար անանկ պայծառութիւն մը տարածեցին՝ որ այլ ամենեւին մեռնելիութիւն մը անոր վրայ չկրցան լուր հգել։

գայն լեզուաց բան պայծառութիւնը սկիզբն, երբ որ մնաւոր աշխատասիրութիւնդ ասպարէզին վրայ նշանաւոր արդիւնքներով փոքր ատենայոր. եւ ամէն իրարու գրացի ըլլալ եւ իրարու փառաց մասնակից ըլլալու աշխատելը տղայոց ամէն կարգերուն մէջ սկսաւ բարբաքել։ Չկայ անանկ ատեն մը՝ որ ամէն մէկ ազգ իր յատուկ ազգային լեզուն մշակելու. եւ գրականութիւնը հանար այնչափ ջանք ու խնամք ցուցցած բլլայ՝ ինչպէս այս ուսումնասիրողը։

Ց. Պատրիարքը իրենց Լուդովիկոս ԺԳ. մեծանուն թագաւորին առենէն սկսելով աս բանիս մէջ իրը առաջին կենան սեպուիլ։ Թէպէտ եւ իրենց լեզուն ան ատենուան գրականութիւններուն կամ գրագէտներուն ծանր շղթանելովը կապուած էր, որոնք անոր յառաջադիմութիւնն արգելք կը լլային. սակայն կրթեալ ճարտարներ գրամոնդի ջանքով ու հոգատարութեամբ լեզուն կարգաւորելու եւ գրականութիւնը ձեռք գարկին, ու մաքուր լեզուով գրող ու թարգմանող մատենագիրներ սկսան ետեւէ ետեւ գաղղիական գրականութիւնը ճոխացնել ու զարգացնել։ Անկից ետքն ալ ամէն մեծանուն եւ իմաստուն մարդիկ, որոնք ամէն գարերու, ամէն երկիրներու եւ ամէն լեզուներու մէջ խորունկ փիլիսոփայութեան, գարդարան բանաստեղծութեան, իմաստասիրաց գրութիւններու. եւ բնութիւն պատմութիւններու հեղինակ եղած էին՝ սկսան մեր ու վարդեա թարգմանչաց աշխատասիրութեանն տասնակ երբեւեւած ազգի մը լեզուն իրենց։ Անանկ ճոխ թարգարդի մը փոխարէն հարստացած սեպուելիին, ոչն ազգին ընկերական բնաւորութիւնը, իր նուրբութիւնն, պերճաբանութեան ու բարակ քաղաքավարութեան ոգին, մի եւ նոյն լեզուն իրաց ժողովրդական ու ազգին բարամարդութիւնը, այս ամենայն եւ ուրիշ ասոր նման հանգամանքները պատճառ եղան գաղղիերէն լեզուին մէջ այնչափ մատենագրութիւն եւ գրուածներու շատանալուն։ Թէպէտ եւ աս մատենագրութիւն ամէնն ալ խորունկ ու գերազանց գրուածքներ չեն, սակայն զանազան կերպով գրուած ու հանգամանքներ կարգացուելու. գրքեր են։ Ամենով ան ատենէն սկսած գաղղիերէն լեզուն սկսաւ. մշակուիլ ու յառաջադիմիլ. ինչպէս որ ան ատենէն ետքն ալ օտար լեզու. գործածով ու օտար լեզուով գրող գաղղիացի մատենագիր շատ ցանցառ կը գտնուէր։ գտնուածներն ալ քանի մը ճարտարախօսութեան մարգարէներ, իրաւագէտներ ու աստուածաբաններ էին, որոնք լատին լեզուով իրենց մատենագրութիւնը կը գրէին։

Դ. Պատրիարքներն շատ նոր չմտցին անոնց դրացի ու մշտնջենաւոր հարեւանցով ըլլալ Անգլիացիներն իրենց լեզուն ծաղկեցնելու ու առաջադիմելու մէջ. որն որ իր ազատութիւնը շատ գժուարին ըլլալուն, ու իր կազմուածքն նորապէս հարատեւին կազմելու մէջ խոսուած լեզուներուն յարմնուածէն հեռու բլլալուն կրնայ ազգ ազգ մէջ սիրելի շատ գժուարին էր։ Սակայն իրենք անոյշ աշխատութիւնով ու գովելի եռանդով անոր պայծառութիւնը փոխեցին։ Պէտի կամ Պապէ ծանրաբարոյ Անգլիայոյ գլխաւոր ու իսկին փիլիսոփաներուն մէջն իր խորունկ մտածութիւններուն նեւեռ ըլլալ. անոր գրքերն լեզուին մշակութիւնը։ Անկից ետքն Անգլիացոյ բոլոր մատենագրութիւնն ու երեւելի մատենագիրներն աշխատ անցնելով ու քննելով, որոնք չէ թէ միայն բանաստեղծական նիւթեր, կամ հանարոյ ժողովրդեան գործածութիւնը հանար գրքեր գրելու, հապա բարձրագոյն նիւթերու ու գիտութիւնոց վրայ մատենագիր շարագրելու, ինչպէս ի մէջ այլոց Լոք, Դանգրին, Նիւթոն, եւ այլն, խոսա քիչ մատենագիր կը գտնենք՝ որ անգլերէնէն զատ ուրիշ լեզու գործածած բլլայ։

[1] Անգլիացիք իրենց մեծանուն Շէյքսպիր բանաստեղծին նոյնն իրենց լեզուն այնչափ կատարելագործելուն ու վրայ բերելուն՝ որ անուանի դերմանացի լեզուագէտն ու բանասէրը Գրիմ. Կարմիր անոր առաջարկեցին վրայ խոսած ատեն ինչ. Պիտրը իր տարաբաղ դարդի ոգեկոն ու պարանդիի կնոջով յանդուգն յարիւնուածութիւնն ու գարարեալ կարգութիւնն... Լեզուագէտ երեսս արդեւ ազգին լեզուներուն գերմանականին ու լատինականին գաղտնարան մասնաբարեցնելն գտնելու եղաւ. եւ ան երկու լեզուաց Ընդգրկիրներն մէջ իրարու հետ ունեցած յարաբերութիւնը գտնելու է. գերմանականին անոր գրագէ կամ նեմանական գրագիներն ան ատեր մասին մասնաբարեցած է, իսկ լատինիներնին ոգեկան ընդանամերներնը ասան է։ Ան անոր գիրքերն ժամանակներու ինչ գրեցաւ, որ եղաւ ժամանակներու դիմի գտնուելու բանաստեղծութիւնն հետ միասնաբար ան ու գերազանց լատինականին այսինքն գէնիայորդ ինաս. մեծագոյն, կրնայ ասանցին երեսուցիք ոգեգիտական բարբառ՝ Հանդեսարանի լեզու անուանել, ու ի՛նչ բան թէ իրարդեա Անգլիացիք ենդրպես եւ Անգլիերէնն ալ ասան գայ ժամանակներու մէջ աւելի ընդարձակութիւնը ելլելի ասանցին գիրքերը գրուածաբար Հանդեսարանի եւ։ Ան միջոցին թեսալերուն չանարգանութիւնն գտուած չլլալը յայտնի կ՚ընծայոյ՝ ով որ ազգասիրական անդրկութիւններու եւնեւ ելլալով՝ անոր գիրքերին երկրիս մասնաբարեցնելու։ Ամենայնի մէջ էլ թէ մեր մասնաբարեցնելու հետ գրականացի կերպով մը ծաղկիլը կը տեսնէ։ Հայս միայն ի Հարանդ ունայն կը մեկներ որ էլ թէ մեր Հանդեսարանի այլ եւ այլ կարգերն ու Բաստարիոյն մէջ, Հայաս նաեւ Ազգանունն Ոգեկոնին ու Լուսաբանի ծանոթ գրքերն մեր ոգեկան գրականութեան մէջ ու։

[illegible]

3. Գերմանիայի մէջ գիտուններն ասեն մը լսողներէն կը խօսէին ու կը գրէին, մինչդեռ Գերմանացւոց լեզուն միայն հասարակ ժողովրդեան բերանն անարդ ու անարդար ճանչցած ըլլալով՝ կողմս բարբառ մը կը սեպուէր, ու գիտութիւնց մէջ երեւելի արդիւնք մը չտուներ։ Դէնչ անուր բան կ'ըլլար ասանկ երեւելի ու բազմամարդ ազգի մը համար՝ թէ որ իր մտաւոր գիրերը վարդապետական ու ծանր նիւթերու փոխ գրած առներնին լատիներէն լեզուին գործածութիւնը շարունակէին, ինչպէս Հնուց ի վեր կ'ըլլար, ու գաղտ եւ թեթեւ նիւթերու միայն գրած առներնին գաղղիերէն լեզուն գործածէին, ինչպէս նաստիլիեան փափագն եղաւ իրենց մէջ խմելու սկսած էր։ Անոնք մեկ տարածեալ ու սրտ օր կրմուիեան մէջ առաջ գացող ազգի մը գրականութիւնն ու լեզուն ասանկ ազդրելի վիճակի մը մէջ մնալն անհնարին ու նախատելի բան էր. ուստի իր մէջն ըլլող գիտունները ձեռք դարկին իրենց լեզուն մշակելու, շինելու ու անով ամէն նիւթի վրայ գրելու։ որով եկան ամէն նիւթի մէջ անուանի մտաւորականներ, լուսաստեղծութիւնն, դատմութիւնն, գրականութիւնն, բանաստեղծութիւնն, բնական գիտութիւններու, իրաւագիտութիւնն, ատատուածաբանութիւնն, մեկ խօսքով ըսեմ՝ գիտութիւնց ամէն ճիւղերուն մէջ իմաստուն ու երեւելի գրիչներ, ու օրէ օր ալ անդադար կ'երեւին։

Այս լեզուն մինչեւ ութեւտասներորդ դարուն մէջերը յարիւնաւածին եւ ուղղագրութիւնն կողմնէ շատ պակասութիւններ ունէր. անկից եւոր ալ. շիտակ ծագիկ ու ղորդարութիւն, ասելի դերմանացի հայր բառասաստեղծից ցանքոնն ու ճարտարութիւնամբը, որոնք են Կէսնէր, Գլիֆշոք, Վիլանտ, Շիլլեր, Կէօթէ, Լէսինկ, եւ այլն։ Ասոնց դարն եղաւ Գերմանացւոց լեզուին ոսկի դարը, անկից եւոր լեզուն շարադրուածին եւ ուղղագրութիւնն մէջ միօրինակութիւն կամ հաստատուն միութիւն մը մնաւ ու գրեթէ անփոփոխ պահուեցաւ։ Եւ յառաջադէմ կ'ըլլայ։ Եւ այս լեզուի միութիւնը Գերմանիայի չէ թէ միայն գրաւոր պոյծատութիւնը՝ հապա նաեւ քաղաքային հասարակութիւնն՝ ամբողջութիւնն ու յառաջադիմութիւնը պահպանն ու զարգացուցիչ եղաւ։ Գերմանացւոց ազգին իր վրայ եկող զբաղխու ժամանակներու մէջ միացեալ ու զօրաւոր մնալուն մեծ նպաստ եղաւ իրենց լեզուին այնչափ միլիոններու մէջ մի եւ միակերպ ըլլալը։ "Դէնչ կ'ըլլայ մեր Գերմանիան, կ'ըսէ գերմանացի մատենագիր մը, թէ որ մենք այն ոգիտարի առներնին երբ որ Լուգովիկոս չորեքտասանորդին ու նապոլէոնին զօրութիւններէն այնչափ պարտութիւններ կրեցինք, լեզուներնուս ապարդիւնութիւնը բարերարութիւնամբը ստացուած միութիւնը վայելելու. շարունակենք։"

6. Ռուսաստան իսկ ու Ռուսաց հիւսիսաբնակ ազգը գրեթէ դարձ մ'ի վեր ինչպէս ուրիշ ամէն կերպ փառաւորութիւնն նոյնպէս գրագիտական եւ ուսումնական փառաց ու նշանաւորութիւնն փափագելով ու եռեւեռ կենալով, ստար լեզուները գործածելէն մեկի կեցաւ, որոնցմով իրեն կրթութիւնը Պետրոսի ժամանակէն սկսած էր. ու իրեն լեզուն մշակելով՝ սկսաւ Եւրոպական գրականութիւնն պտուղներն իրեն հնաւոր հիւսիսական երկիրներու փոխադրել, ու անոնց մէջ գտնուող բնութիւն ու պատուական մատենաները ռուսերէնի թարգմանել։ Կատարինէ Բ. կայսրուհոյն (1762—1796.) առեղծն սկսած, որ թէպէտ եւ գերմանուհի էր՝ բայց ռուսերէն լեզուին ծաղկելուն փոխն ունենալով ինչ իրեն զանազան լեզուներէն ռուսերէնի դրեթէ կը թարգմաներ, Ռուսերէն լեզուն նոր կեանք ու պոյծութիւն մը ստացաւ։ Նոյն ոգեկոչ ուսման հաստատութիւն մը հիմնեց (Սանկտպետերբուրգ ու Մոսկուայի մէջ։ Հարաւային Ամերիկայի Պուէնոս-Այրէս. Ալեքսանդրիոյ ու Վանտոնա քաղաքներն, ինչպէս նաեւ Լենինգրատի Հանդիսարան ու Շանկայի բարձրագոյն դպրոցներն՝ ամբողջական լրագիրներ կը տպագրեն. ու նոյն լեզուն ասա երկրներու մէջ իր ամէն մաքրութիւնամբը կը տարածուի, մինչեւ մատենագիր ալ գտնուիս կ'երեւին։

Ա. խնդրոյն բանիցը չէ թէ միայն իր իշխանութիւնամբ տակ ըլլող դիւանաց ամէն կեցուածք յարգը կու տար իրենց մայրենի լեզուն ծաղկեցնելու փոյթ ասանիլ, ու չէ թէ միայն նոյնին պաշտաւութիւնամբ հանար անձամբ իր զրաւիչ կ'աշխատէր. հապա նաեւ իր գրաւոր արդիւնքը առանձին լեզուին գրաւ ուրիշ մեծագոյն լեզուներուն աշխատասիրութիւններու փոխ ալ կը տպագրէր։ Իր բնագրական երկերն կառավարութիւնը գործելուն ու հանրութեան մէջ ասանելով՝ մեծ գործքի մը հետ գարեան, որոնցմէ ալ եւ այլ լեզուաց հանձնարարութիւնն մասնաւոր գրուած մը սկսաւ, ու անիկա ձեռքէն եկածին չափ յառաջ կը տանէր։ Ուստ խնդ մը ուսումնական բառարան գուցան մը չենք, անանց նշանակութիւնն ալ եւ այլ լեզուներէն ժողովց նշանակեր, ու ասանց իրարու հետ ունեցող նմանութիւնն ու ազգակցութիւնը նշանակելով՝ սկսաւ հանձնարարական աշխատանքը յանձնել։ Բայց այսպիսի գործերու ժամանակն եւ անպարագ դիտաւ մը կարաւ գործել յառաջ տանիլը միեսակ իրեն անկարելի ըլլալով, յանձնեց ան ատենաւոր դիւանոց մեջ Բալլաս անուն դիտնոյ մը որ անիկա յառաջ տանի. կատարելագործուն եւ հրատարակելու պատասխանատու։ Բալլաս թէպէտ յանձն առաւ նոյն գործքը կայսրուհոյն պատուիրած նիւթերը կարգաւորելով ու ընդարձակելով՝ մեր մտաւոր դպրոց կամ Ակադեմիա մ'ալ հիմնեց, (1783թն.) որուն մեծամեծ անձինք ու իշխանաւորներ անոր՝ ընկերոր դրելով՝ դէնաւոր փոյթերնին իրենց ազգային լեզուն մաքրելու, կուսակալելու եւ կանոնաւոր գրոց բարբառ ընելու վրայ սկսան ցուցընել։ Օտար լեզուներ որոնք ու սորվիլ ուսած առներնին՝ ջանքերնին նոյն լեզուներուն կարեւոր եւ օգտակար՝ քանասիրական ու գիտնական դիրքեր մաքուր ոճով ռուսերէնի թարգմանելով ու թարգմանել տալով՝ իրենց ազգային գրականութիւնը հարստացնել ու յառաջ տանիլ էր։ Ասանկով ան մտաց ու եռանդուն կոյսարուհոյն սրտնակն ու քաջալերութիւնը բոլոր ազգին բարձրագոյն կարգերուն մէջ ազգային լեզուին սէրը բորբոքելով, անկից հապն նկեղեցականք ու աշխարհականք կ'աշխատէին ու միտ կ'աշխատին ռուսերէն լեզուն ժողովրդեան մէջ բան ներելոյ տեղ ալ ժամանակին ու այլ եւ այլ պարագայից՝ մշակել ու ծաղկեցընել։

Ի. Հ ՀԻՆԳ ազգն անցած դարուն սկիզբները իր թագաւորոյ ու թագուհիներուն առանձին խնամքովը մայրենի լեզուին մշակութիւնը հասարակ այնպիսի եռանդ սկսաւ ցուցընել, որ թէպէտ եւ դեռ անցած դարուն կէսերը անանկ կը կարծուէր՝ թէ նոյն ազգին լեզուն գրականութեան մէջ չնկրնար գործածուիլ, սակայն մեծամեծ նիւթերու հիւսելն ու ջանքովն անանկ մշակուեցաւ՝ որ քիչ առնուազն մէջ գեղեցիկ գիտութիւնց մէջ յառաջադիմութիւն ընելէն զատ՝ ուրիշ ծանր նիւթերու վրայ ալ գրքեր թարգմանելու անդադար կը յաջողուին։ "Դէնչ յառաջադիմութիւններ չնկրնար ընել լեզու մը, երբ որ այնպիսի եռանդմամբ օգնութիւն ու քաջալերութիւն կը գտնէ թարգմանութիւններուն, ազգին մեծամեծներէն ու երեւելի տիկնանցմէ. կ'ըսէ մատենագիր մը։

Ընդ ուրեր նոր ազգերուն ամէնն ալ խառնացիները, Հալանտացիները, Պոլանիացիները (Լեհերը), Գանիացիները, Հունգարացիները, Հունգարացիները, եւ ուրիշները հոս մեկ մեկ յիշել, ու իրենց մայրենի լեզուն մշակելու եւ պոյծացընելու համար ամէն մեկին ցուցընցած եռանդին ու ջանքին վրայ դատ դատ գրել. միանակ ան կ'ըսեմ՝ որ Հինգ Եւրոպայի մէջ ազգ մը չկայ՝ որն որ ամէն փոյթն ու ջանքը չցուցընէ օտար լեզուաց գործածութիւնը մեկդի թողլ տալու ու իր յատուկ լեզուն մշակելու եւ կատարելագործելու, ամէն գործերու եւ դրքերու մէջ միայն անիկա գործածելով։ —

8. Լսանք հմուտասիր. նշանակելին եղաւ կը հարցընեմ՝ առանձին ան նոր ազգերու համառոտոնց ամէն մեկան իրենց տահմային լեզուն ծաղկեցընելու եւ ատրածելու համար ցուցընցած ջանքի մեծ ջանքին պատճառն ու գրդիռն ինչ էր։ Գուցէ ունեցեր միտքը կարծիք մը դայ՝ թէ երեւելի ու մեծ ազգերու միայն իրենց լեզուն գործածելու եւ պոյծացընելու փոյթն ազգային հպարտութենէ ու փառասիրութենէ մը յառաջ գայ, որով եւ միայն ան գրուածն ու սպուան ունենայ՝ որ մեկ ազգը մեկիկէն որչափ կարելի է դատաւոր ու գրաշուած մնայ։ Բայց ան կարծիքը բոլորովին սխալ ու նոր ատենուան ընկերական կեանքէ սկզբունքներուն բոլորովին հակառակ է։ Հին ատենուան քաղաքականութիւնն ջանն էր այլ եւ այլ քաղաքային ընկերութիւններն ու ժողովուրդները մեկմեկէ բաժնել, որպէս զի մեկը մեկալէն աւելի մեծնալով եւ զօրանալով անիկակ իր իշխանութիւնն ատեն ունէր, տեղացիներ ու իրեն ծառայ ու հարկատու ընէր, կամ՝ գոնէ անոր ուժը կոտրէր, հարստութիւնը պակսեցընէր ու առուտրին արգելք ըլլար։ Բայց մարդիկ քրիստոնէական կրօնին բարերար հովանեացը տակ դիւութիւնց լուսոյը լուսաւորելէն ու մնայուն ազգասիրական յառաջադիմութիւնն եւ ուղիղ փիլիսոփայութիւնը գործելու սիրելէն ետքն՝ ամէն մնայուն մարդ. Ճանչցան ու Հանդուցան՝ որ մասնաւոր ազգի մը ճշմարիտ բարին ու օգուտը չեկրնար միեսակ յաջողիլ առանց ընդհանուր մարդկային ընկերութիւնն բարւոյն յաջողելու։ Ինչոր հանար թէ որ հոգոյ ազգ մը իր մայրենի լեզուն ան մարով ու ջանքով մշակելու եւ ուսումնելու ու ամէն դրուածոյ մէջ միայն անիկա գործածելու բլլայ՝ որ ուրիշ ազգերն ալ ստիպէ նոյն լեզուն գործածելու՝ իրենց յատուկ ազգային լեզուն երեսէ հանելով, չէ թէ միայն ընդհանուր դիտութիւնամբ եւ մասնաւոր կրթութիւնն անանց մէջ ծաղկեցուն արդիւնք կը դնէ, հապա նաեւ իրենց ընդհանուր ազգաց յառաջադիմութիւնամբ խարխնիչ նախատեալի ու արհամարհելի կ'ըլլայ։ Ուստի կրթեալ ազգ մը իր մայրենի լեզուն ամէն կերպ միջոցներով ու ջանքով մշակելու եւ պոյծացընելու. դիտաւորն աշխատի բուած ատենները՝ չենք ուզեր անանկ իմանալ՝ թէ ան ջանքերն վատնանք դիտաւորն՝ ուրիշ ազգաց լեզուներն ալ հասկընալ՝ որ իւրաքանչիւր ազգ իր ազգային լեզուն ամէն ատեն ու գործքի մէջ դիտաւորելու, արուեստից ու հասարակաց կրթութիւնն ազգին մէջ ընդհանուր կերպիւ ծաղկելուն համար։

9. Ուրեմն մինչեւ. հիմակ բուածներնէս կը հասկընանք ու կը տեսնենք՝ որ Եւրոպայի նոր ազգերուն ամէն մեկին իր մայրենի լեզուն օրէ օր առելի մշակելու եւ պոյծացընելու համար ունեցած ջանքն ուրիշ վատնան մը չունի, բայց եթէ անիկայ անանկ մաքուր՝ վայելուչ ու հարուստ յօրինել, որ բոլոր ազգն անոր յարգն ու անով անոր սէրը մտքին ու սրտին մէջ հաստատ, եւ ամէնիկակ իրեն համար օտար լեզուներէն աւելի մեծարոյ՝ զատակար ու հարկաւոր սեպելով, անոր մաքուր գործածութիւնը մէջ ժիր ու եռանդուն ըլլայ։ Որիայն ասով մաքուր լեզուն ազգի մը մէջ կրնայ ընդհանուր լեզու ըլլալ. որովհետեւ. մեկ ազգի մէջ մի եւ նոյն լեզուի ազգին ամէն մեկ անդամին կամ՝ անձին ջանքովը յառաջադիմութիւն ընել ըսելը ուրիշ բան ըսել չէ, բայց եթէ ան՝ որ ամէն մարդ իր լեզուն խօսի, ու ըստ կարի մաքուր խօսի, իր լեզուովը գրէ, ոյսինքն իր լեզուն գործածէ ազգայնոց հետ թեզիակցութիւն ըլլալ՝ ու վաճառականութիւնն հաշուեցգիրքերը գրած ատենը, ու մանաւանդ մատենագիր ըլլալն իր գիրքերը մայրենի լեզուով շարադրէ։ Ա՛ռ ու միայն ան ընդհանուր գործածութիւնով մայրենի լեզուն ազգի մը մէջ կրնայ մշակուիլ ու յառաջ երթալ. ուրեմն որ ազգը զարթի ու ցրուած ըլլայ՝ իր լեզուն բոլորովին խափանուելու. վատնդէն ազատ կը մնայ. եւ՝ որ ամէն ատեն լոյս մատնաւանդ. հիմակուան ծաղկեալ դարուս մէջ ցանկալի բան մին է՝ իր ազգային գրականութիւնը մատնաւոր կենդանութիւն ու պոյծութիւն մը կը ստանայ։

Պիոլ Շաթ-Նակէ։

ԵԱՏԵՔԵՔԱՊՈՐԵՆԻՆ ՄԷՋ

Գրաղիսական Լանդ անուամբ շրջանաւոր՝ որն որ գաղղիական-ամերիկեան ընկերութիւնն կը վերաբերէր, մեծերս գժբախտութիւն մը հանդիպելով ոսկիհանոյն մէջ ընկղմեցաւ ու միայն հինգ հոգի ազատեցաւ, որոնց մէջէն նոյն նաւին երկրորդ տեսչակալը Պ. Լիսկիւր նոյեմբերի 15ին նիւեորքէն հնաւեւեալ ծանրութիւնները հոս տայ։

Լոյսմիեր Լին կէսօրէն հետո. Լանդ շրջանաւը Տրվոյին առաջնորդութիւնն տակ Նիւեորքի նաւահանգիստը թողուց։ Նաւագնացութիւնը յաջող էր մինչեւ նոյեմբերի օրը. եւ շրջանաւը կէսօրը նիւեորքէն 65 մղոն հեռացած էր. օդն ալ գեղեցիկ էր։ Երեքշաբաթ ժամը 11ին ջուրերը օրը պտտորելու սկսաւ. շրջանաւը ասանց առաջաւոր միայն շրջաց զրոյթեամբ կը յառաջանար, եւ լաւ կարգի երեք կրակ վառուած էր։ Յանկարծ օտար նաւ մը նշմարեցաւ, որն որ նոյն միջոցին մէջ լիցուն առագաստով աջ կողմնէ Լանդին վրայ կու գար։ Նշան տուին ու մեքենաներուն զրուեցին գաղրեցուցին. բայց մեկոյ երեքկայմեան նաւը Լանդին վրայ դոլին չեր գալիր ու մեկէն լեռնով գտնելով Լանդին ցուկապամբ կոտրեցաւ ու նաւին կողին մեկ մասը խորտակեցաւ ու անիւներուն ծածկոյթը ինկաւ։ Նաւին ալ կողմը գտնուող երկու նաւակներ՝ որոնցմէ մեկը վառելի ատեն ապառելու համար էր, սասարիկ մնացան։ Լանդ իր ընթացքը ասաը փոյթկանի չափ շարունակելէն ետեւ՝ ծոցէ մը ջուրը սասակութիւնամբ ներս մտնելով կրակը մարեց։ Իսկ ան օտար նաւը ինք գլնք ապատելով՝ նաւ դեպ. բայց իր գլուխն վրայ եղած կիսաբանը գարնուելու ատեն խորտակելով Լանդին մէջ ինկած էր. ան արձանը ոսկի մաղերով ու ոսկի աչքերով ու. վիշապ մնն էր ու կոկորդին մէջ ոսկեղէն նուագեալ լեղուակ մը կար։ Երկու նաւերուն իրարու գարնուելու ատեն նաւապետը վեր վազեց եւ. երկու տուգակներն ալ իրենց տեղն էին։ Մեքենաներուն շարժումը գադրեցին ալեմ վիրին հանձարագէտ Պ. Ժիլնեց իմաց տուաւ որ նեկրս մնոց ջուրը նաւը փոնդի մէջ կը դնէ։ Ցրհանեցուն վրայեցին. բայց ասոնք ալ նեկրս մնոց ջրեն բնուած ածուխներով գոցուած ըլլալով՝ անպործածելի եղած էին։ Հարկ եղաւ գոլերու (գօվա) դիմել ու շրմայ մը կազմելով ջուրը պարպելու. դիտեցիր. աս ըլլալու ատեն մեկայ կողմանէ ճամբորդներուն ու նաւավարներուն մեկ մասն ալ բեռները մեկալ կողմը փոխադրելու զբաղած էր։

ելեւէջի կրկնելուն վրայ։ (աս անձինն Ամանդիլեան ու Գիրմի կրկնելուն վրայ. Հարուստներ Ամերիկայի Պուէնոս-Այրէս. Ալեքսանդրիոյ ու Վանտոնա քաղաքներն, ինչպէս նաեւ Լենինգրատի Հանդիսարան ու Շանկայի բարձրագոյն դպրոցներն՝ ամբողջական լրագիրներ կը տպագրեն. ու նոյն լեզուն աս երկրներու մէջ իր ամէն մաքրութեամբը կը տարածուի, մինչեւ մատենագիր ալ գտնուիս կ'երեւին։

Ա. խնդրոյն բանիցը չէ թէ միայն իր իշխանութիւնամբ տակ ըլլող դիւանաց ամէն կեցուածք յարգը կու տար իրենց մայրենի լեզուն ծաղկեցընելու փոյթ ասանիլ, ու չէ թէ միայն նոյնին պաշտաւութիւնամբ հանար անձամբ իր զրաւիչ կ'աշխատէր. հապա նաեւ իր գրաւոր արդիւնքը առանձին լեզուին գրաւ ուրիշ մեծագոյն լեզուներուն աշխատասիրութիւններու փոխ ալ կը տպագրէր։ Իր բնագրական երկերն կառավարութիւնը գործելուն ու հանրութեան մէջ ասանելով՝ մեծ գործքի մը հետ գարեան, որոնցմէ ալ եւ այլ լեզուաց հանձնարարութիւնն մասնաւոր գրուած մը սկսաւ, ու անիկա ձեռքէն եկածին չափ յառաջ կը տանէր։ Ուստ խնդ մը ուսումնական բառարան գուցան մը չենք, անանց նշանակութիւնն ալ եւ այլ լեզուներէն ժողովց նշանակեր, ու ասանց իրարու հետ ունեցող նմանութիւնն ու ազգակցութիւնը նշանակելով՝ սկսաւ հանձնարարական աշխատանքը յանձնել։ Բայց այսպիսի գործերու ժամանակն եւ անպարագ դիտաւ մը կարաւ գործել յառաջ տանիլը միեսակ իրեն անկարելի ըլլալով, յանձնեց ան ատենաւոր դիւանոց մեջ Բալլաս անուն դիտնոյ մը որ անիկա յառաջ տանի. կատարելագործուն եւ հրատարակելու պատասխանատու։ Բալլաս թէպէտ յանձն առաւ նոյն գործքը կայսրուհոյն պատուիրած նիւթերը կարգաւորելով ու ընդարձակելով՝ յառաջ տանիլ, բայց լիարդաս մինչեւ վերջը կատարել, հարուստ մեկ մասն երկու հատորի մէջ (1787—1789.) հրատարակեց աս անուամբ. «Հանրաստանի բառարան լեզուաց համարեալ ամենայն հարաւային եւ հիւսիսային Եւրոպայի մէջ (1790—1791.) նոյն գործին երկրորդ անգամ հրատարակեց Ռուսերէն լեզուներն ալ վրան աւելցընելով։

կրթեալ ազգ մը իր մայրենի լեզուն ամէն կերպ միջոցներով ու ջանքով մշակելու եւ պոյծացընելու. դիտաւորն աշխատի բուած ատենները՝ չենք ուզեր անանկ իմանալ՝ թէ աս ջանքերն վատնանք դիտաւորն՝ ուրիշ ազգաց լեզուներն ալ հասկընալ՝ որ իւրաքանչիւր ազգ իր ազգային լեզուն ամէն ատեն ու գործքի մէջ դիտաւորելու, արուեստից ու հասարակաց կրթութիւնն ազգին մէջ ընդհանուր կերպիւ ծաղկելուն համար։

9. Ուրեմն մինչեւ. հիմակ բուածներնէս կը հասկընանք ու կը տեսնենք՝ որ Եւրոպայի նոր ազգերուն ամէն մեկին իր մայրենի լեզուն օրէ օր առելի մշակելու եւ պոյծացընելու համար ունեցած ջանքն ուրիշ վատնան մը չունի, բայց եթէ անիկայ անանկ մաքուր՝ վայելուչ ու հարուստ յօրինել, որ բոլոր ազգն անոր յարգն ու անով անոր սէրը մտքին ու սրտին մէջ հաստատ, եւ ամէնիկակ իրեն համար օտար լեզուներէն աւելի մեծարոյ՝ զատակար ու հարկաւոր սեպելով, անոր մաքուր գործածութիւնը մէջ ժիր ու եռանդուն ըլլայ։ Միայն ասով մաքուր լեզուն ազգի մը մէջ կրնայ ընդհանուր լեզու ըլլալ. որովհետեւ. մեկ ազգի մէջ մի եւ նոյն լեզուի ազգին ամէն մեկ անդամին կամ՝ անձին ջանքովը յառաջադիմութիւն ընել ըսելը ուրիշ բան ըսել չէ, բայց եթէ ան՝ որ ամէն մարդ իր լեզուն խօսի, ու ըստ կարի մաքուր խօսի, իր լեզուովը գրէ, ոյսինքն իր լեզուն գործածէ ազգայնոց հետ թեզիակցութիւն ըլլալ՝ ու վաճառականութիւնն հաշուեցգիրքերը գրած ատենը, ու մանաւանդ մատենագիր ըլլալն իր գիրքերը մայրենի լեզուով շարադրէ։ Ա՛ռ ու միայն ան ընդհանուր գործածութիւնով մայրենի լեզուն ազգի մը մէջ կրնայ մշակուիլ ու յառաջ երթալ. ուրեմն որ ազգը զարթի ու ցրուած ըլլայ՝ իր լեզուն բոլորովին խափանուելու. վատնդէն ազատ կը մնայ. եւ՝ որ ամէն ատեն լոյս մատնաւանդ. հիմակուան ծաղկեալ դարուս մէջ ցանկալի բան մին է՝ իր ազգային գրականութիւնը մատնաւոր կենդանութիւն ու պոյծութիւն մը կը ստանայ։

Պիոլ Շաթ-Նակէ։

Իսայի աս գործողութիւնները այնչափ սպառած մի չընելով՝ ջուրը նաւին մէջ շարունակ բարձրանալու վրայ էր. նաւապետը վճռաւորութեան մէկ մասը ծով նետել առաւ։ Պաշտամանակալներն ու երկու նաւագետներ՝ որոնք իրենց ճամբորդ. նոյն նաւին մէջ գտնուած էին ու քանի մը նաւավարներ երկրորդական առագաստի մը ձեռօք նաւը ծունելու կը ջանային. մի եւ նոյն ատեն նաւաստիները անկողիններով եւ վերմակներով ներս վազող ջուրին ծակը գոցելու եռեւեռ էին։ Դուսկը գրեթէ երկու խորանարդ. ոտք մը ծուիթիւն ունէր. բայց շուտով տախտակ մը համաձայնցընել չկրնալուն համար՝ ջուրը ան առաջինի շառնալու սկսաւ որ անկողին վերմակ օգուտ չրրին, ջուրին ճնշմանը դէմ դնելն անկարելի եղաւ։

Լսուաւ ըլլալու ատեն նաւը մեծ առագաստի մը ձեռօք ներկն ծուեցին։ Դուսկին ներս վազող ջուրի քիչ մը կրցան քիչցընել. բայց նաւին մէջ ջուրը միշտ վերը եկլլու վրայ էր, եւ այնպիսի արագութեամբ կը բարձրանար որ անմիջապէս կառուցածի գացին որ երկրորդ. ծակ մ'ալ բացուած պիտի ըլլայ։ Ուստի նաւը կամաց կամաց վար իջնալու սուզելու սկսաւ։ Դաւապետը ճոխորակ մը կանգնելով երկու տակառներու ձեռքը ջուրը պարպել տալու վրայ էր. ինքն ու պաշտամանակալները մէկտեղ գործելու սկսան։ Բայց ջուրը լցմնալիք չունէր։ Աւտուան ժամ 8էն մինչեւ կէսօրէն ետեւ ժամ 3 ու երկանակաւ աշխատելով՝ ջուրը միշտ աւելնալու վրայ էր եւ յոգնութիւնէն ամենուն գոյութիւնը հատած սպառած էր։ Դաւապետը որոշեց որ նաւակները վար իջնեն ու ճամբորդները անոնց մէջ դնէ։ Նոյն օրը լուսա մը չինեցին ու նոյնին վրայ երկու տակառ դնին, երկու տակառ. ջուր ու ամէն տեսակ ուտելիք դնելով 50 հոգի անոր վրայ հանեցին, որոնց պաշարը ամիսի մը չափ բաւական էր։

Մեծ նաւակին մէջ 25 հոգի մնան, որոնք պ. Ուսատ, երկրորդ նաւապետին ատենադրութեան տակ էին. աս նաւակին մէջ կողմնացոյց (փուսուլ) ու հարկաւոր գործիքները կային եւ 15 օրուան համար պաշար ունէին։ Ուրիշ նաւակ մ'ալ որուն մէջ եռաս. 25 հոգի մնան, երկու ճամբորդ նաւապետներու ատենադրութեան տակ մնաս։

Երրորդ նաւակի մը մէջ 20 հոգւոյ չափ մնան. ասիկա ալ մեկալներց պէս նաւական գործիքներով եւ. ուտելիքով հոգացուեցաւ. 15 օրուան համար։ Ասոր առաջնորդ դրուեցաւ երրորդ տեղակալ պ. Տիւպլէյ։ Չորրորդ նաւակ մը 18 հոգւով երկրորդ տեղակալ Լիւկիէրին յանձնուեցաւ, որն որ միանդամայն աս պատուոյ հիւնը հաղորդողն է։

Այս նաւակները բոլոր գիշերը շարունակն չորս դին ուսած կեցած էին։ Շարունակն վրայ էին նաւապետը, առջի տեղակալը, չորս երկրորդական գլխավորները, սենեկապետներն, բժիշկը, գանձապետը։ Դաւին վրայ երկու հատ ղեղի մակոյկներ մէջ մէջ հոգւոյ համար պատրաստ կեցած էին։ Պ. Տիւպլէյին առաջնորդութեան տակ եղող նաւակը՝ որն որ արդէն վնասած էր, գիշերը լաւորին գալնուելով ընկղմեցաւ ու մէջինները լաւորին վրայ եկան։ Դեկտեմբերի 4ին առաւուն ժամը 7ին նաւապետը տեսնելով որ շարունակը երկնալով սուզելու վրայ է. ճնացած մարդիկն ալ մակոյկներուն մէջ իջեցուց եւ ինքն ալ վերջապէս թողուց շարունակը։ Ժամը 8ին երեք նաւակները դէպ ի հիւսիսային արեւմտեան կողմը ճամբայ ելան։ Դաւապետը իրենցներով մակոյկներէն մէկուն մէջն էր. իսկ մեկոյ մակոյկին մէջ կը գտնուէին գանձապետն ու. ուրիշ տեղակալը չորս հոգւով մէկտեղ։ Դաւապետը իմացուց որ մինչեւ որ Լիմէ սուզելով անհետանայի չըլլայ նէ՝ ինք նոյն տեղէն հեռանալ չ'ուզեր։ Լաւատր մէկ շաբաթով մը շարունակն հետ կապուած էր. եւ մարդուն մէկն ալ ձեռքը կոցին մը չանցնին գլուխն անցած կը սպասէր որ շարունակը ընկղմուծին պէտ չուաներ կորէ։ Ժամը 3ին իմանար մշուշ մը եկաւ. եւ Լիւկիէր տեղակալը մէկայ նաւաստիները իր տեսութիւնէն կորսնցուց։ Ինք իր նաւը՝ որ ոչ կողմնացոյց ոչ ուրիշ գործիք մ'ունէր, դէպ ի հիւսիսային արեւմտեան կողմը ուղղեց։ Ժամը իններն դէպ ի հիւսիս հով մը եկաւ ու մրրիկ մը բրթեաց. երեք որ նաւը մրրիկներուն դէպ ի հիւսիս քշուելով Դայֆունդլանդի ուսադակոյտներէն անցաւ. երկու հոգի սառնցան ու մակոյնները խիստ յուսա կտնցին։ Ապրիլը մինչեւ նաւակին մէջ ցաստրելով՝ հաց, պաքրմատ, ուտելիք, ամէն բան ապականեցաւ։ Ամսոյս 6ին երկկայմ նաւ մը տեսան, բայց նոյնը չուտ մը անեսուելի եղաւ։ 8ին երեքկայմեան նաւ մը տեսան, որն որ որ անցաւ, գնաց ուանց իրենց նշանին միտ դնելու. 9ին կիրակի օրը նաւակոնները դիմացն ուրիշ մէկ նաւ մը եկաւ, որն որ երեք ժամ աշխատելով հալիւ. կրցաւ նաւաւկին մնանեալ. ասիկա Պրէմէնէն Էլիզ անուամբ երեքկայմեան նաւ մին էր, որն որ Պոլթիմորէն Պրէմէն երթալու վրայ էր։ Դաւապետը նաւակոնները իր նաւուն մէջն առաւ. ու. ամէն հոգւոյ բաներն ըստ։ Ամսոյն 10ին նոյնպէս Էլիզ անուամբ շամպրիկի ուրիշ նաւ մը պատահեցաւ. որն որ պարենականներով նիւեորք կ'երթար. նոյն նաւին նաւապետը նաւակոնները առջի նաւէն սիրով իր նաւուն մէջ առնելով՝ Նիւեորք տարաւ, ուր 1 օրուան մէջ հասան։ Հոս Լիւկիէր տեղակալը ամապարեց ու. իր տեղեկութիւնները տուաւ եւ երկու դերմանացի նաւապետներուն իր շնորհակալութիւնը յայտնց։ Պոսթընէն եկած հիւսպանական լուրի մը համեմատ Լիսնէն զարմանալի նաւը Աբէլ անուամբ նաւն է եղեր. ասիկա խիստ քիչ վնասած էր. եւ իր նաւավարը կարծելով որ շարունակը վնաս մը կրած չէ՝ իր ճամբան յառաջ տարած էր. ամսոյս 4ին Պրուշէտը գացած էր իր վնասները նորոգելու համար։ Եվեթ ասոր նաւապետը նաւին զարնուելը շուտ մը ամէն պարագաներով խմացուցած ըլլար՝ նոյն կողմերը օգնութիւն կրնար խրկել ու նաւակոծեալները ազատել։ Բայց նոյն նաւապետը կը հաստատէ որ շրգենաւէն տրուած օգնութիւն նշանը լսած չըլլայ։ որն որ ճշմարիտ չ'երեւար եւ. անշուշտ դատապարտելի քնութիւնը ճշմարիտ պիտի յայտնէ։

ՄԷՔՄԱՆԵՑԷ ՀԱՎԱՏԱՑԱՆ

Այս պատուական լրագրոյն աս տարուան 163 երրորդ թերթին մէջ ծանուցում մը կը կարդանք՝ որն որ ինչպէս մեզի ու. մեր նմանեներուն նոյնպէս անշուշտ բոլոր Հայ հասարակութեան այնչափ աւելի դաս պատճառած է՝ որչափ որ նոյնին չէր սպասուեր։ Մէնմոայլ հովանոցը իր հինգերորդ տարեկան շրջանին մէջ մեռած կը հրատարակուի։ Ինչ կը պակսէր իրեն։ Ազգին մէջ գոյած նախապատիւ ընդունելութիւնը յայտնի է իր ընթերցողներուն թիւէն, որուն գուցէ ուրիշ ազգային լրագիր մը հասած չէ. ծերն ու երիտասարդ ձեռքէ ձեռք փոխելով ու ձեռագիր կարդալու. ատեն իր ընթերցողներուն թիւին իր բաժանորդներուն (500—600) թիւը հինգապատիկ կամ վեցապատիկ ընելով ալ չենք հասներ. ուրիշ երկրորդ արտաքին նշան մ'ալ իր ընդունելութեան՝ ան սրբազան գրքերն ու գոհութեան նշաններն էին որոնք պատուոց պատուոգներուն բերանը կը պտրտէին. իր յաւաջ բերած պատգամները՝ ծերերը երիտասարդներուն ու երիտասարդներն ալ. ծերերուն փոյթ ալարմանալով կը տեսնէին։ Եթէ զինք ինքնիրեն դիտելու ըլլանք՝ կը տեսնենք որ իր նեղրին ու արտաքին կատարելութիւնը այ բաղձալու բան չէր թողուցած. իր մեծարգոյ խմբագրին տաղանդ ու ընտրելութիւնը, իր բանագրատ ոգին, անկողմնակալ դիրքը, ճաշակաւոր ու ընտիր գրութիւնը զինքը շատ բարձրացուցած էին։ Վերջապէս խմբագրին ու ազգին պատիւ. ընող գործարանը մին էր Մէնմոան։

Այս լրագրոյս պաշտօնին մեծութիւնն ու կարեւորութիւնը գաւոյ նախապաշարմանց միջոցներու. առջեւ իր Հայաբնակ լեզուէն արտաքին մը կրնայ կարծուի. արդէն նոյն լրագիրը իր լեզուին սատարութիւնը պաշտպանելու առիթի ունեցած է. բայց ոչ չեկեղեցը որ ազգ մը երկու դպրակ կամ դատարանակ ունի (լեզու ու տերութիւն), որոնց երկուքն ալ իրենց իրաւունքն ունին եւ երկուքն ալ իրենց եղանակաւ ազգը կը սնուցանեն ու կը մեծցընեն։ Ցաճկատանի Հայ մը ինչպէս իր Հայերէնը տաճկերէնի զոհելու իրաւունք չունի՝ նոյնպէս ալ տաճկերէնը Հայերէնի զոհելու իրաւունք չունի՝ եթէ չ'ուզեր կամ անձին, կամ ազգին եւ կամ տերութեան անիրաւիլ. ուրեմն Ցաճկաստանի Հայերը իրենց ազգային լրագիրներէն շահելու ատեն՝ Մէնմոայի մը նոյնպէս շահելնին տարակոյս չիմնալոյս։ Մէնմոային տաճկանակաք, ազգն ու տերութիւնը կը շահեցնի. բայց արդէն խմբագրին դիտումը։

Ինչ է որ Մէնմոայն կենացը թիւը կը կոչէ։ Ինչպէս պատուական խմբագիրը իր Մէնմոյ անուամբ հատածին մէջ կը կիմացընէ, իր արտաքին զրոյցներուն ուսումնասիրած ըլլալու ատեն խմբագրութիւնն մը պէս ծանր պաշտօն մը բազմոպատիկ ու անհատնում հոգեբոյ միայն միայնակ այ աւելի շարունակելը նոյն խմբագրին անկարելի կ'երեւայ։ Յաւելու չենք կրնար բաւական զարմանալ որ այսպիսի բան մը որուն ճիշտ ծանրութիւնը՝ փոքր առնողը միայն կրնայ զգալ, ինչպէս դիւցազնական որդ. ով մը միայն միայնակ վրան առնելու քաջալերուած էր. անշուշտ իր ազգասէր ոգին զինք թեւաւորած էր, որուն համար ալ միշտ ազգին երախտագէտ շնորհակալութիւնը արժանաւորած է։ Բայց այդ ազգ պարտի բան մը տակ ընկնելու չափ կենալու պարտաւորութիւն ունէր. ոչ երբեք. սակայն պարտէս արտաքին պաշտօններ, միջնորդութիւն, յոգնութիւն ու դրամական գժուարութիւններ (թէ՝ պէտ աս հարի գժուարութեանց նկատմամբ Մէնմոայն նմանները աւելի կրելու ատենոյ են,) իր հրաժարումը իրաւացի ընելու ատեն եւ գուցէ ուրիշ պատճառներ կամ աւելի ազգօգուտ զբաղմունքներ նոյնը պատուաւոր ալ ընելու ատեն՝ ինչպէս է որ մենք մեր յուր ցուցընենք, եւ նոյն խմբագրութիւնը ազգին յանձնելու ատեն մեր բաղձանքը յայտնենք, որ է նոյն պատուական լրագրին ինչ. եւ իցէ եղանակաւ. ոչ միայն. չենք ուզեր որ մեր վերը բացնէս Մէնմոայն գիտեցմանին վրայն ներքոյն ըլլայ։ Հապա կ'ուզենք որ իր նոր կենացը նախերգանքն ըլլայ. այսպիսի օգտակար ճանչցուած գործարանի մը շարունակութիւնը յորդորանքի հոգեւորութիւն չունենալով՝ կը յուսանք որ աւելի մեծապէս խմբագրին անձամբ շարունակելը կամ աւելցնողելը անկարելի եղած ատեն՝ ինչ կամ ազգը նոյն խմբագրութեան արժանաւոր յաջորդ մը կ'ընտրէ, որով ոչ ազգը զրկուած մը կը կրէ եւ. ոչ հին խմբագիրը իր սկսած ազդիւնքը մեռած կը տեսնէ, հապա իր գիւրինցուցած ճանփուն մէջ ուրոր կենացը վրայ ծնողասէր սրտով մը նպիլով կ'ուրախանայ։

Մէնմոայը հաւապէսն նոյն վերջիշեալ յայտարարութեան մէջ նաբոլէոնի պատմութեան ընդհատիին ալ կարդալով՝ չենք կրնար մեր ցաւը ծածկել. աս ընդարձակ ու հնգենակին պատիւ ընող գործքը անշուշտ աւելի յաջող ընդունելութեան մը արժանի էր. բայց կը բաղձանք եւ. կը յուսանք որ ժամանակին ու պարագաներնը նոյն գործքին ամբողջութեանին ազգը կը պատուեն ու հեղինակին ալ կը պակեն։

ՈՒՆԿ

Սիրամարգի փեռանով զարդարուած ագռաւը։

Ագռաւս մ'առաւ սիրամարգին փոխած թանգագին փետուրներն,
Եւ յարմանդացաց զարդարեց զինքն ոնանցմով.
Ետքէն երբ սիրամարգաց մէջ բան մնաց նեռանալով,
Կարծելով այ ազգոր մեկու. մ'ալ դարձեր։
Բայց մէկ մը մնանցուցեալ, եղաւ հանեց խայտառակ.
Ցեմնելու էր ծաղր ու ուրիշ, խայտ, կատակ։
Սիրամարգներն փետրուանցին վերէն ի վար լամանդակ։
Երթնեցուն դիմելով՝
Ինանցմ ալ լսեց՝ Երթիս որ բարով։

Ասոր նշանն երկու ուսուցմ կան բարոյական ապուռներ.
Որ զարդարուին գայլոյ յանձնին ստորին.
Ի՛ բանաստաղ կը կուտուին։
Կը մրուեմ հոս եւ. նանդարդի տալ չեմ ուզեր.
Եւ ասոր մէջ չեմ մնանիր։

Լ—ֆ—ԷԼԻ։

ՎԻԵՆՆԱՅԻ ԴՐԱՄԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԸՆԹԱՑՔԸ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1856	6 (17)	8 (19)	9 (20)	10 (21)	11 (22)	12 (23)			
Ամստերդամ 100 Հոլանդ. ֆի. արծ. ֆիորը	88 1/2	—	88 3/8	88 7/8	88 1/8	88 1/4	2 ամիս	տեսաւ.	ետքը
Անկոտրիկ 100 լմեմ ոսկի ֆիորը	" "	106 1/2	—	106 1/8	106 1/4	105 1/4	1/4	"	"
Լիվոռնայ 300 Դուսկան. լիրա	" "	—	—	—	—	—	2	"	"
Լոնտոն 1 փունտ ոսկերքին	" "	10.17	—	10.17	10.17	10.17	3	"	"
Համբուրգ 100 մարք պանգոյ	" "	78 1/4	—	78 1/4	78 1/4	78 1/4	2	"	"
Պարսկաստան 300 ֆիրանը	" "	122 1/2	—	122 3/8	122 3/8	122 1/2	2	"	"
Միլան 300 աւստրիական լիրա	" "	104 1/2	—	104 1/2	104 1/2	104 3/4	2	"	"
Փարիզ 300 ֆիրանը	" "	122 1/2	—	122 1/2	122 1/2	122 1/2	2	"	"
Գրանդ-Փուրդ առ Պոլսոյ 120 ֆի.	" "	105	—	105 1/4	105	105	2	"	"
Ղ. Պոլիս. 1 ասլանի արծ. ֆիորը	փարա	—	—	—	—	—	31	օր	"
Պոսթրեշ " " "	"	263	263	263	263	263	31	"	"
Վենետիկ (Գիլիոյ		9	—	9	9	9 1/2			
(Ձգցին) Ընդամենի		6 3/4	—	6 3/4	6 3/4	6 7/8			